

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені БОРИСА ГРІНЧЕНКА  
УНІВЕРСИТЕТСЬКИЙ КОЛЕДЖ

Циклова комісія природничих дисциплін

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор  
з науково-методичної  
та навчальної роботи



О.Б.Жильцов  
2014р

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Методика навчання предмету «Я у світі»

(шифр і назва навчальної дисципліни)

галузь знань 0101 Педагогічна освіта

(шифр і назва напрямку підготовки)

спеціальність 5.01010201 Початкова освіта

(шифр і назва спеціальності)

спеціалізація \_\_\_\_\_

(назва спеціалізації)

інститут, факультет, відділення Університетський коледж

(назва інституту, факультету, відділення)

Київ – 2014 рік

Робоча програма Методика навчання предмету «Я у світі» для студентів  
галузь знань 0101 Педагогічна освіта,  
спеціальність 5.01010201 Початкова освіта.

(шифр і назва спеціальності)

„28” серпня, 2014 року - с.

Розробник: Романенко Катерина Анатоліївна,  
викладач циклової комісії природничих дисциплін  
Університетського коледжу Київського університету імені Бориса Грінченка

Робоча програма затверджена на засіданні циклової комісії природничих  
дисциплін

Протокол від «28» серпня 2014 р. № 1

Голова циклової комісії  Глухенька Л.М.

Розподіл годин звірено з робочим навчальним планом, структура типова


Заступник директора

з навчальної роботи

 (С.І. Демьяненко)

Заступник директора

з навчально-методичної роботи

 (З.Л. Гейхман)

Схвалено Методичною радою Університетського коледжу  
Київського університету імені Бориса Грінченка

Протокол від «5» вересня 2014 року № 1

« 05 » 09 2014 року

Голова  (М.В. Братко)



## 1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
Кількість кредитів – 1,5	<u>Галузь знань</u> 0101 Педагогічна освіта	Нормативна	
	<u>Спеціальність</u> 5.01010201 Початкова освіта		
Модулів – 2	Освітньо-кваліфікаційний рівень: «молодший спеціаліст»	<b>Рік підготовки:</b>	
Змістових модулів – 2			3-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання		<b>Семестр</b>	
Загальна кількість годин - 54			6-й
		<b>Лекції</b>	
		14 год.	
		<b>Практичні</b>	
		4 год.	
		<b>Семінари</b>	
		4 год.	
		<b>Модульний контроль</b>	
		2 год.	
		<b>Самостійна робота</b>	
24 год.			
<b>Індивідуальні завдання:</b>			
6 год.			
<b>Вид контролю:</b> залік			

## 2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

*Мета курсу* – забезпечити оволодіння студентами знаннями про сучасні досягнення методичної науки, підготувати їх до проведення навчальних занять та позакласної роботи з курсу «Я у світі» у школі.

*Завданнями курсу є:*

- навчити майбутніх учителів-початківців свідомо та творчо підходити до формування навчально-виховних завдань;
- знаходити шляхи їх реалізації на уроках і в позакласній роботі ;
- раціонально добирати зміст, форми, методи та методичні прийоми для формування у молодших школярів пропедевтичних суспільних знань;
- формувати навички педагогічної культури, етики вчителя, правил поведінки у нестандартних та конфліктних ситуаціях, що можуть виникнути під навчальних занять.

Студенти мають **знати:**

- предмет і завдання методики предмету «Я у світі»;
- зміст навчального матеріалу з предмету «Я у світі»;
- форми і методи організації навчання з курсу «Я у світі».

Студенти мають **вміти:**

- формувати суспільні уявлення і поняття;
- використовувати методи і прийоми навчання суспільствознавства;
- складати конспекти та проводити уроки курсу «Я у світі».

**Під час вивчення курсу формуються такі предметні компетентності, як:**

- аналізувати та дотримуватись вимог Державного стандарту та програми для загальноосвітніх навчальних закладів «Я у світі»
- проектувати навчально-виховний процес, конструювати навчальний матеріал, моделювати педагогічні ситуації при вивченні курсу «Я у світі»;
- перетворювати наукову інформацію та життєвий досвід в навчальний матеріал;

- сприймати психологічний стан учнів, визначати особливості стосунків у дитячому колективі;
- ставити коректні завдання, координувати діяльність школярів, співпрацювати в навчально-пізнавальному процесі;
- виробляти сміливе, гнучке мислення в пошуках оптимального вибору форм і методів навчально-виховної діяльності курсу «Я у світі»;
- оволодівати новими науково-педагогічними й науково-технічними знаннями, передовими, здебільшого нетрадиційними й нестандартними методами регулювання стосунків з колегами, батьками учнів;
- здійснювати емоційний вплив на учнів;
- проводити моніторинг навчання, виховання та розвитку учнів;
- установлювати ступінь ефективності власної діяльності;
- творчо переосмислювати досвід практиків.

Курс вивчається в VI семестрі та завершується заліком. Розрахований курс на 54 години з них: 14 год. лекцій, 4 год. практичні, 4 год. семінари, модульний контроль 2 год., індивідуальні заняття – 6 год., самостійна робота – 24 год.

### **3. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

#### **Змістовий модуль 1.**

#### **Зміст курсу «Я у світі» в початковій школі.**

**Тема 1.** Предмет і завдання методики предмету «Я у світі».

**Тема 2.** Зміст навчального матеріалу з предмету «Я у світі» в початковій школі .

**Тема 3.** Форми і методи організації навчання з предмету «Я у світі»

#### **Змістовий модуль II.**

#### **Формування уявлень і понять з предмету «Я у світі».**

**Тема 4.** Методика формування уявлень та понять про людину як частину природи та суспільства.

**Тема 5.** Методика формування уявлень та понять про сім'ю та традиції.

**Тема 6.** Методика формування уявлень та понять про людину в суспільстві.

**Тема 7.** Методика формування уявлень та понять про людину і світ.

#### 4. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви теоретичних розділів	Кількість годин								
	Разом	Аудиторних	Лекцій	Практичних	Семінарські	Індивідуальна	Самостійна робота	Підсумковий контроль	
<b>Змістовий модуль 1.</b> <b>Зміст курсу «Я у світі» в початковій школі.</b>									
1.	Предмет і завдання методики предмету «Я у світі».	8	4	2			2	4	
2.	Зміст навчального матеріалу з предмету «Я у світі» в початковій школі.	8	4	2	2			4	
3.	Форми і методи організації навчання з предмету «Я у світі»	4	4	2		2			
<b>Разом</b>		<b>20</b>	<b>12</b>	<b>6</b>	<b>2</b>	<b>2</b>	<b>2</b>	<b>8</b>	
<b>Змістовий модуль II.</b> <b>Формування уявлень і понять з предмету «Я у світі».</b>									
4.	Методика формування уявлень та понять про людину як частину природи та суспільства.	8	4	2			2	4	
5.	Методика формування уявлень та понять про сім'ю та традиції.	8	4	2		2		4	
6.	Методика формування уявлень та понять про людину в суспільстві.	8	6	2	2		2	4	
7.	Методика формування уявлень та понять про людину і світ.		4	2				4	2
<b>Разом</b>		<b>34</b>	<b>18</b>	<b>8</b>	<b>2</b>	<b>4</b>	<b>4</b>	<b>16</b>	<b>2</b>
<b>Разом</b>		<b>54</b>	<b>30</b>	<b>14</b>	<b>4</b>	<b>4</b>	<b>6</b>	<b>24</b>	<b>2</b>

## НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНА КАРТА ПРЕДМЕТУ

**Разом: 54 год.**, лекції – 14 год., семінарські заняття – 4 год., індивідуальна робота – 6 год., практична робота-4год., самостійна робота – 24 год., підсумковий контроль – 2 год.

<b>Модулі</b>	<b>Змістовий модуль I</b>		
<b>Назва модуля</b>	<b>Зміст курсу «Я у світі» в початковій школі.</b>		
<b>Кількість балів за модуль</b>	25		
<b>Лекції</b>	1	2	3
<b>Теми лекцій</b>	<b>Тема 1.</b> Предмет і завдання методики предмету «Я у світі».	<b>Тема 2.</b> Зміст навчального матеріалу з предмету «Я у світі» в початковій школі .	<b>Тема 3.</b> Форми і методи організації навчання з предмету «Я у світі»
<b>Теми практичних робіт</b>	Практична робота №1 Аналіз навчальної програми курсу «Я у світі» (Н.М.Бібік, Р.А.Арцишевський, Т.Е.Пушкарьова, В.В.Майорський)		
<b>Теми семінарських занять</b>	Семінар №1. Методи і форми організації навчання з курсу «Я у світі». Перевірка і оцінювання знань і вмінь учнів.		
<b>Тести</b>	10		
<b>Самостійна робота</b>	15		



<b>Модулі</b>	<b>Змістовий модуль II</b>			
<b>Тема модуля</b>	<b>Формування уявлень і понять з предмету «Я у світі».</b>			
<b>Кількість балів за модуль</b>	26			
<b>Лекції</b>	4	5	6	7
<b>Теми лекцій</b>	<b>Тема 4.</b> Методика формування уявлень та понять про людину як частину природи та суспільства.	<b>Тема 5.</b> Методика формування уявлень та понять про сім'ю та традиції.	<b>Тема 6.</b> Методика формування уявлень та понять про людину в суспільстві.	<b>Тема 7.</b> Методика формування уявлень та понять про людину і світ.
<b>Теми практичних</b>	Практична робота №2 Складання конспекту-уроку «Я у світі» 3 клас			
<b>Теми семінарських завдань</b>	Семінар №2 Методика формування суспільних уявлень та понять.			
<b>Самостійна робота</b>	15			
<b>Модульний контроль</b>	25			
<b>ІНДЗ</b>	30			
<b>Залік</b>	146			

## 5. ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	<b>Семінар №1.</b> Методи і форми організації навчання з курсу «Я у світі». Перевірка і оцінювання знань і вмінь учнів.	2
2	<b>Семінар №2.</b> Методика формування суспільних уявлень та понять.	2

## 6. ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	<b>Практична робота № 1.</b> Аналіз навчальної програми курсу «Я у світі» (Н.М.Бібік, Р.А.Арцишевський, Т.Е.Пушкарьова, В.В.Майорський)	2
2	<b>Практична робота № 2.</b> Складання конспекту-уроку «Я у світі» 3 клас	2

## 7. САМОСТІЙНА РОБОТА

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	Кількість балів
1	Предмет і завдання методики навчання предмету «Я у світі»	4 год	5
2	Зміст навч. матеріалу з «Я у світі». в поч. школі Осн. принципи відбору навч. матеріалу в поч.шк.	4 год	5
3	Позаурочна і позакласна робота з природознавства.	4 год	5
4	Проектна діяльність з предмету «Я у світі»	4 год	5
5	Формування суспільствознавчих уявлень і понять	4 год	5
6	Специфіка формування правосвідомості в курсі початкової школи «Я у світі».	4 год	5
	<b>Разом</b>	<b>24год</b>	<b>30 балів</b>

## 8. ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

### Тематика ІНДЗ

1. Урок – основна форма організації процесу навчання.
2. Комбінований урок «Я у світі».
3. Урок засвоєння нових знань.
4. Урок узагальнення і систематизації знань.
5. Урок-екскурсія.
6. Характеристика загально дидактичних принципів навчання предмету «Я у світі».
7. Аналіз освітньої галузі «Суспільствознавство» Державного стандарту початкової загальної освіти.
8. Характеристика підручника «Я у світі» для 3 кл.
9. Використання методу проектів на уроках «Я у світі».
10. Позаурочна і позакласна робота.
11. Правила поведінки в громадських місцях.
12. Поштивне ставлення до старших та інших членів сім'ї
13. Вимоги до товаришування, спільної гри, праці.
14. Права та обов'язки громадян.
15. Стосунки людей у суспільстві.
16. Проект «Славетні українці»
17. Правопорушення поширені серед дітей
18. Україна – європейська держава.
19. Винаходи людства.
20. Символи держави та нації.
21. Суспільство, як єдність людських спільнот.
22. Різноманітність народів у світі.
23. Славетні українці, їх внесок у світову науку, культуру, спорт.
24. Методика формування уявлень та понять про сім'ю та традиції.
25. Особливості оцінювання учнів з курсу «Я у світі».
26. Специфіка формування правосвідомості в курсі початкової школи «Я у світі».
27. Методика формування суспільних уявлень та понять.
28. Дидактичні ігри на уроках «Я у світі».
29. Розвиток творчих здібностей на уроках курсу «Я у світі».
30. Формування громадянської свідомості на уроках «Я у світі».

**Критерії оцінювання ІНДЗ  
(науково-педагогічне дослідження)**

№ п/п	Критерії оцінювання роботи	Максимальна кількість балів за кожним критерієм
1.	Обґрунтування актуальності, формулювання мети та завдань дослідження	2
2.	Складання плану письмової роботи	2
3.	Критичний аналіз суті та змісту першоджерел. Виклад фактів, ідей, результатів досліджень в логічній послідовності. Аналіз сучасного стану дослідження проблеми, розгляд тенденції подальшого розвитку даного питання	14
4.	Дотримання правил реферування наукових публікацій. Доказовість висновків, обґрунтованість власної позиції, пропозиції щодо розв'язання проблеми, визначення перспектив дослідження.	4
5.	Дотримання вимог щодо технічного оформлення структурних елементів роботи (титульний аркуш, план, вступ, основна частина, висновки, додатки, список використаних джерел).	4
6.	Використання ілюстрацій та фото під час захисту роботи	4
<b>Разом</b>		<b>30</b>

**Шкала оцінювання ІНДЗ  
(науково-педагогічне дослідження)**

Рівень виконання	Кількість балів, що відповідає рівню	Оцінка за традиційною системою
Високий	25-30	Відмінно
Достатній	19-24	Добре
Середній	9-18	Задовільно
Низький	0-8	Незадовільно

п/п	Критерії оцінювання роботи	Максимальна кількість балів за кожним критерієм
1.	Обґрунтування актуальності, формулювання мети, завдань та визначення методів дослідження.	3 бали
2.	Складання плану презентації	2 бали
3.	Критичний аналіз суті та змісту першоджерел. Виклад фактів, ідей, результатів досліджень в логічній послідовності. Аналіз сучасного стану дослідження проблеми, розгляд тенденцій подальшого розвитку даного питання. Формування доказової частини, висновків і узагальнень.	8 балів
4.	Доказовість висновків, обґрунтованість власної позиції, пропозиції щодо розв'язання проблеми, визначення перспектив дослідження.	4 бали
5.	Лаконічність слайдів, відсутність термінологічної складності в текстах, висока інформаційна точність і актуальність.	4 бали
6.	Дотримання вимог щодо структурування інформації та її розміщення на слайдах. Стильове оформлення презентації. Якісний зміст слайдів, наступність у поданні інформації, творчість та оригінальність.	4 бали
7.	Професійна подача матеріалу презентації. Абсолютна увага аудиторії. Демонстрація створеної мультимедійної презентації, вміння виступати перед аудиторією, коротко формулювати свою думку, структурувати свою доповідь, використовувати мультимедійні засоби для ілюстрування ідеї, гіпотези, висновків, тримаючи увагу аудиторії та зосереджуючи її на найважливіших інформаційних повідомленнях. Відповіді на можливі питання.	5 балів
	Разом	30 балів

### Шкала оцінювання ІНДЗ

(науково-педагогічного дослідження у вигляді презентації)

Рівень виконання	Кількість балів, що відповідає рівню	Оцінка за традиційною системою
Високий	30-26	Відмінно
Достатній	25-19	Добре
Середній	18-11	Задовільно
Низький	0-10	Незадовільно

## 9. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

У процесі оцінювання навчальних досягнень студентів застосовуються такі методи:

- **Методи усного контролю:** індивідуальне опитування, фронтальне опитування, співбесіда, залік.
- **Методи письмового контролю:** письмове тестування; підсумкове письмове тестування, звіт, реферат.
- **Методи самоконтролю:** уміння самостійно оцінювати свої знання, самоаналіз.

## 10. МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

Навчальні досягнення студентів із дисципліни «Методика навчання предмету «Я у світі» оцінюються за модульно-рейтинговою системою, в основу якої покладено принцип поопераційної звітності, обов'язковості модульного контролю, накопичувальної системи оцінювання рівня знань, умінь та навичок. Розширення кількості підсумкових балів до 100.

Контроль успішності студентів з урахуванням поточного і підсумкового оцінювання здійснюється відповідно до навчально-методичної карти (п.ІУ), де визначено види і терміни контролю. Систему рейтингових балів для різних видів контролю та порядок їх переведення у національну (4 бальну) та європейську (ECT S) шкалу подану в таб. 8.1, табл. 8.2

Таблиця 8.1. Розрахунок рейтингових балів за видами поточного(модульного контролю)

Види діяльності	Кількість	Розрахунок	Заг.сума за видами діяльності
1.Лекція(відвідування)	7	7x1	7
2. Семінарське заняття(відвідування)	2	2x1	2
4. Практичні заняття(відвідування)	2	2x1	2
5. Робота на сем. заняттях	2	2X10	20
6. Робота на пр. заняттях	2	2x10	20
8. Виконання поточн. к/р	1	1x10	10
9. Виконання модульної контрольної роботи	1	1x25	25
10. Виконання сам.роботи	6	6x5	30
11. Виконання ІНДЗ	1	1x30	30
Підсумковий рейтинговий бал			146
Форма контролю - іспит	<p style="text-align: center;">146: 100 = 1,46(коефіцієнт)                      (При підрахунку балів кількість балів, що набрав студент ділимо на 1,46 округлюємо.)</p>		

Порядок переведення рейтингових показників успішності у європейські оцінки ECTS Таблиця 8.2

### Шкала оцінювання: національна та ECTS

За шкалою ECTS	За шкалою університету	За національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
<b>A</b>	90 – 100 (відмінно)	5 (відмінно)	зараховано
<b>B</b>	82-89 (дуже добре)	4 (добре)	
<b>C</b>	75-81 (добре)		
<b>D</b>	69-74 (задовільно)	3 (задовільно)	
<b>E</b>	60-68 (достатньо)		
<b>FX</b>	35-59 (недостатньо – з можливістю повторного складання)	2 (незадовільно)	не зараховано
<b>F</b>	1-34 (незадовільно з можливістю повторного складання)		



Загальні критерії оцінювання успішності студентів, які отримали за 4-бальною шкалою оцінки «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно», подано у табл.8.3

Таблиця 8.3

Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень

Оцінка	Критерії оцінювання
«відмінно»	ставиться за повні та міцні знання матеріалу в заданому обсязі, вміння вільно виконувати практичні завдання, передбачені навчальною програмою; за знання основної та додаткової літератури; за вияв креативності у розумінні і творчому використанні набутих знань та умінь.
«добре»	ставиться за вияв студентом повних, систематичних знань із дисципліни, успішне виконання практичних завдань, засвоєння основної та додаткової літератури, здатність до самостійного поповнення та оновлення знань. Але у відповіді студента наявні незначні помилки.
«задовільно»	ставиться за вияв знання основного навчального матеріалу в обсязі, достатньому для подальшого навчання і майбутньої фахової діяльності, поверхову обізнаність з основною і додатковою літературою, передбаченою навчальною програмою; можливі суттєві помилки у виконанні практичних завдань, але студент спроможний усунути їх із допомогою викладача.
«незадовільно»	виставляється студентові, відповідь якого під час відтворення основного програмового матеріалу поверхова, фрагментарна, що зумовлюється початковими уявленнями про предмет вивчення. Таким чином, оцінка «незадовільно» ставиться студентові, який неспроможний до навчання чи виконання фахової діяльності після закінчення ВНЗ без повторного навчання за програмою відповідної дисципліни.

Кожний модуль включає бали за поточну роботу студента на семінарських, практичних заняттях, лабораторних заняттях, виконання самостійної роботи, індивідуальну роботу, поточну контрольну роботу, модульну контрольну роботу.

Виконання модульних контрольних робіт здійснюється в режимі комп'ютерної діагностики або з використанням роздрукованих завдань. Реферативні дослідження та есе, які виконує студент за визначеною тематикою, обговорюються та захищаються на індивідуальних заняттях (див. п. «Захист творчих проектів»)

Модульний контроль знань студентів здійснюється після завершення вивчення навчального матеріалу модуля.

## 11. РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ СТУДЕНТИ

Поточне тестування та самостійна робота							Підсумковий тест (екзамен)	Сума
Змістовий модуль 1			Змістовий модуль 2				залік	
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7		
50			96					146

T1, T2 ... T12 – теми змістових модулів.

## 12. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

1. Опорні конспекти лекцій;
2. Навчальні посібники;
3. Робоча навчальна програма;
4. Збірка тестових і контрольних завдань для тематичного (модульного) оцінювання навчальних досягнень студентів;
5. Засоби підсумкового контролю (комплект друкованих завдань для підсумкового контролю);

## 13. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

### *Основна література:*

1. Навчальні програми для загальноосвітніх навч.закл.із навчанням українською мовою. 1-4 класи. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2012. – 392 с.
2. Державний стандарт початкової загальної освіти від 20 квітня 2011 р.
3. Бібік Н.М.Я у світі. 3 клас. Підручник. Х. : Видавнича група «Основа», 2014
4. Я у світі. 3 клас: підручник для загальноосвітніх навчальних закладів. - Х. : Видво «Ранок», 2014
5. «Я у світі : Робочий зошит. 3 клас» (О. В. Тагліна, Г. Ж. Іванова — Х. : Видво «Ранок», 2013

### *Додаткова література:*

1. Актуальні питання з громадянської освіти: Збірник матеріалів.3-4 класи / Упор.: О.Стребна. – Тернопіль Мандрівець, 2008. – 144с.
2. Арцишевський Р., Балашова С., Дурманенко Є., Киричук І. «Я і Україна» (Інтегрований курс) // Початкова школа. – 2003. – № 1. – С. 6 – 7
3. Арцишевський Р.А.Світ і людина: \_К.: „АртЕк”, 1996.-440с., іл. – Трансформація гуманітарної освіти в Україні.
4. Будна Н. О., Заброцька С. Г., Майхрук М. І. Я і Україна. Уроки з курсу «Я і природа». 4 клас: Посібник для вчителя. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2006. – 152 с.
5. Глива Л.К. Урок з інтегрованого курсу “Людина і світ”. // Початкова школа. – 1995. - №2. –С. 16-17 Білецька О.І. Лоджук Н.Р.Розробки уроків з курсу „Я і Україна.Я і природа” –Тернопіль:Підручники і посібники. 2006. -144с.
6. Діптан Н. В. Я і Україна (Громадянська освіта. Природознавство). 3 клас: Плани-конспекти уроків / Н. В. Діптан, Л. П. Хітяєва. – Х.: Веста: Видавництво «Ранок», 2005. – 320 с.
7. Жаркова І. Тематичний контроль навчальних досягнень учнів 3 – 4 класів із курсу «Я і Україна. Я і природа» // Початкова школа. – 2006. – № 5. – С. 25 – 27
8. Ільченко В. Р., Гуз К. Ж. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів з курсу «Я і Україна. Довкілля» (1 – 4 класи) // Початкова школа. – 2004. – № 2. – С. 30 – 31.
9. Крамаренко А.М. Гуманістично зорієнтована підготовка майбутніх учителів початкової школи: монографія. – Донецьк:ТОВ „Юго-Восток, Лтд”, 2008. – 190с.
- 10.Лищенко Г.П. та інш.Навчання в 4 кл. Чотириріч. І 3 кл триріч почат.шк.:Посібн для вчителя /-К.: “Освіта”,2001.-256с.
- 11.Лукинюк. М. Краса землі моєї України. Сценарій екологічної гри. // Початкова школа. – 1997. - №5. –С. 30-32.
- 12.Людина і світ: Підручник/Л.В.Губерський,В.Г.Кремінь, А.О.Приятельчук та ін.,2-ге вид.,випр.. і доп. –К.: Т-во «Знання», КІЩ,2001.-349с.
- 13.Несторенко В.Г.Вступ до філософії: Онтологія людини. – К.,1995.
- 14.Програми для середньої загальноосвітньої школи: 1 – 4 класи. К.: «Початкова школа». – 2006. – 432 с.

- 15.Савченко О.Я.Виховний потенціал початкової освіти: посібник для вчителів та методистів початкового навчання / О.Я.Савченко. -2-ге вид., доповн., переробл. –К.:Богданова А.М., 209.-226с.
- 16.Семенко В. Тестові завдання з курсу «Я і Україна» для 2 класу // Початкова школа. – 2006. – № 10. – С. 29 – 31
- 17.Чекіна О.Ю.Інтегровані уроки у початковій школі.—Х.:Вид. Група „Основа.”Тріад\*”, 2007. -192с.(Початкові інновації.Майстерня)”
- 18.Сухомлинський В.О.Сто порад вчителеві Вибрані твори: В 5 –ти т. – К.: Рад. школа, 1976.
- 19.Шульга Л. Діагностика сформованості моральних переконань в учнів початкових класів //Початкова школа. – 2002. - №6. – С.3-6.